

NİLGÜN ÇIBLAK COŞKUN, ALEVİ CEMLERİNDE NEFESLER, OTORİTE YAYINLARI, İSTANBUL, 2014.

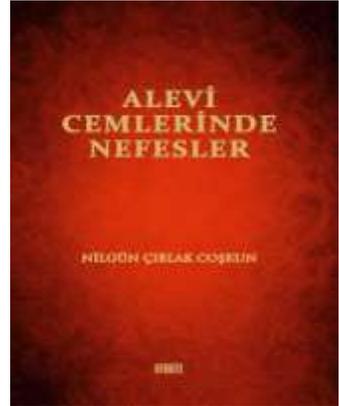

NİLGÜN ÇIBLAK COŞKUN, BREATHING IN ALEVI CEMS, AUTHORITY PUBLICATIONS, ISTANBUL, 2014.

Sena Sibel TOLU*

Halk bilimi; bir arada yaşayan bir toplumun geleneklerini, göreneklerini, sözlü kültürünü, edebiyatını, inançlarını, ritüellerini; kısacası toplumu oluşturan her bir parçayı inceleyen bilim dalıdır. Bir toplumun oluşturduğu edebî ürünler, o toplumun yapısını oluşturan unsurlardır. Alevi-Bektaşî edebiyatı ise hem Anadolu'nun inanç yapısını hem renkli ve zengin kültürünü yakından tanımak adına önem taşır. Bu edebi kolda Alevi-Bektaşî geleneğinin inanç esaslarını, yol kurallarını, adab ve erkânını, topluluk mensuplarının hayata bakış felsefesini, kutsal değerlerini yansıtan pek çok kültür ögesi mevcuttur. Konuyla ilgili olarak birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde Alevi cemlerini ve bu cemlerde önemli bir işlevi bulunan nefesleri her yönüyle tanıtmaya bakımından Nilgün Çıblak Coşkun tarafından kaleme alınan "Alevi Cemlerinde Nefesler" başlıklı eserin önemli bir yeri vardır.

Nilgün Çıblak Coşkun Anadolu Alevileri ve Tahtacılar üzerine bilimsel çalışmalar yapmış olan bir akademisyendir. Yazarın; 978-605-63683-9-4 ISBN numarasına sahip 271 sayfalık "Alevi Cemlerinde Nefesler" adlı kitabı, Otorite Yayıncılık tarafından Haziran 2014 tarihinde yayımlanmıştır. Kitapta Anadolu Aleviliğinden hareketle Mersin Alevilerinin "Alevi Kültür Dernekleri Mersin Şubesi (Cemevi)"nde icra ettikleri cemlerde söylenen nefesler performans teori bağlamında ele alınıp incelenmiştir.

* Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi/Mersin-senasibeltolu@gmail.com (Orcid: 0000-0002-3087-0379)

Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesidir. Dini tasavvufi halk edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı içerisinde yer alan Alevi-Bektaşî edebiyatının yanı sıra Tahtacılar, âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı, anlatı türleri, halk hekimliği, halk inançları, kültür turizmi vb. halk biliminin çeşitli alanlarında birçok kitap, makale ve bildirisi vardır.

Yazarın “Alevi Cemlerinde Nefesler” kitabı, “Ön Söz” (s.11-16), “Giriş” (s.19-38) “Anadolu Aleviliği” (s.39-64), “Anadolu Aleviliğinde Cem ve Nefesler” (s.65-112), “Cem Nefeslerinin Performans Teori Bağlamında İncelenmesi” (s.113-238) başlıklı üç bölüm ve “Sonuç” (s.239-244), “Kaynak Kişiler” (s.245-246), “Kaynaklar” (s.247-251), “Dizin” (s.252-261) ve “Fotoğraflar”dan (s.262-271) oluşmaktadır.

Yazar, “Ön Söz”de Anadolu Aleviliği ile zaman içerisinde bütünleşen Bektaşîlik tarikatının, kendi yol öğretilerini, inanç esaslarını geniş kitlelere aktarabilmek için edebiyattan ve edebiyatın gücünden istifade ettiğini, bu yolla “Alevi-Bektaşî Edebiyatı” adıyla bilinen Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı’nın en önemli kollarından birini meydana getirdiğini vurgular. Nefeslerin, Alevi-Bektaşî edebiyatı içerisindeki işlevini açıklayıp Alevi ozanlar, daha ziyade ikrar alma, görgü, müsaheplik vb. cemlerde on iki hizmet sahiplerinden biri olan zakirler tarafından söylenen nefeslerin genel özellikleri hakkında bilgi verir. Nefesler, genel olarak Alevi-Bektaşî Edebiyatı nazım türlerinden biri olup içerik bakımından Hz. Ali sevgisi, on iki imam inancı, ehl-i beyt sevgisi, yol büyüklerine duyulan saygı, geleneğin önemli tarihi olayları, inanç esasları vb. konularında bilgi veren bir şiir türüdür (Çıblak Coşkun, 2014: 11). Yazar, Anadolu Aleviliğinde nefeslerin araştırmacılar tarafından çalışıldığını fakat bu çalışmaların genellikle nefeslerin biçim ve içerik özelliklerini, cemlerde hangi şairlerin hangi nefesleri söylediği konusunda çalışmalara kaynaklık ettiğini ifade eder. Bununla birlikte yazar, nefeslerin Anadolu Aleviliğindeki anlam ve önemini, bu şiir türünün gelenekteki rolünü ele alarak önceki çalışmalara farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Nilgün Çıblak Coşkun, bu çalışmada nefesleri icra edildiği ortamın tüm özelliklerini göz önünde bulundurarak türün gelenekte her yönüyle tanımlanabilir ve tanınır hale gelmesini sağlar. Kitap, bu yönüyle diğer nefes çalışmalarından ayrılır. Kitapta performans teori bağlamında Mersin’de düzenlenen cemlerde söylenen nefesler incelenmiştir. Coşkun, çalışmanın önemini ise nefeslerin; icra edildikleri cem ortamında icracısı (zakir), dinleyicisi (ceme katılanlar), icra şartları ve metin bakımından inceleyerek türün Alevi kültüründeki anlam ve önemini ortaya koymak şeklinde ifade eder. Kitap, nefeslerin tüm yönleriyle açıklanabilir olması bakımından önem taşır.

Kitabın “Giriş” kısmında Coşkun, performans teorisinin tarihçesini detaylı bir şekilde tüm yönleriyle açıklar. Yazar, nefeslerin anlamını ve derinliğini belirleyebilmek için performans teori kuramının öneminden söz eder. Performans teori, icra ortamını tüm yönleriyle ele aldığı için icranın derinlemesine çözümünde önem taşır. Yazara göre performans teori, metnin

neden-sonuç ilişkisiyle ele alınması gibi yeni bir yöntemin oluşmasını sağlar. Nilgün Çıblak Coşkun, halk edebiyatı türlerinin sadece metni esas alarak incelemenin doğru olmadığını, kendi bağlamından kopartılarak incelenen metinlerin "ölü bir metin" olduğunu vurgulamaktadır. Metnin kendisiyle sınırlandırılmış çalışmaları, bir balık türünü sadece sudan çıkartarak özelliklerini ortaya koymak olacağını, bu tür bir yaklaşımın ilgili balığın tüm tür özelliklerini ortaya koymada yetersiz kalacağını belirtir.

Kitabın I. Bölümü "Anadolu Aleviliği" adını taşır. Bu bölümde Anadolu Aleviliğinin tarihsel gelişiminden söz edilir. Yazar, Alevi kelimesinin etimolojisini açıklar; kelimenin kullanımını, İslam siyasi tarihindeki anlamını ve tarihi gelişimini detaylı bir şekilde değerlendirir. Anadolu Aleviliğini Türklerin geçmişteki inançlarının harmanlanmış hali olarak ele alır. Bu bağlamda yazar, Anadolu Aleviliğinin, Anadolu Türklerinin tamamen kendilerine özgü bir inanç yapısı olduğu görüşüne sahiptir. Bektaşiliğin kökenine değinerek Türkmen babalarının oluşturduğu bir sosyal taban olduğundan söz eder. Aleviliğin sosyal tabanı ise Türkmen babalarının hitap ettiği Türkmen zümreleri olduğu yönünde bir açıklama yapar. Aynı kökenden gelen iki akımın zaman içerisinde ortak değerlerini koruyarak ve Hacı Bektaş'a bağlılıklarını sürdürerek ayrıldıklarını aktarır. Aleviler Anadolu'nun kırsal bölgelerinde yaşamlarını sürdürürken Bektaşilerin; Trakya ve Balkanlar gibi kent merkezlerinde gelişme gösterdiklerini açıklar. Nilgün Çıblak Coşkun; Anadolu Aleviliğinin oluşumunun, İslam tarihindeki dini ve siyasi çekişmelerde aramanın geçersiz olduğunu; Anadolu Türklerinin gelenek, görenek ve inanç örüntüsü gibi sosyal ve kültürel unsurlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir dini ve kültürel yapı oluşturduğu görüşüne sahiptir. İçerisinde çeşitli inanışları barındırması hasebiyle Anadolu Aleviliğinin heterodoks bir İslam anlayışı olduğunu belirtir. Anadolu Alevilerinin genel özelliklerinde ise Alevilikte temel ilkelerin ve "yol" kurallarının yerine getirilmesindeki noktaları anlatır. Anadolu Alevilerinin kutsal kitaplarının, dedelerin evinde muhafaza edildiğini ve bu kitapta yer alan ilkelerin Alevi inancındaki önemine değinir. Ayrıca bu bölümde, dedelik makamının da on iki imam soyundan gelenlere atfedildiğini, söz konusu ocakzadelerin Anadolu Alevileri arasındaki nüfuzunu açıklar. Yazarın kente olan göç ile birlikte Alevilik inancının etkilendiği yönünde görüşleri yer alır. Bu bağlamda yazara göre, kente göç eden Aleviler, bireyselleşmenin etkisiyle inançlarını devam ettirmekte zorluklar yaşamış ve inançlarının devamlılığını sürdürebilme adına örgütlenip cemevi, çeşitli Alevi dernekleri ve vakıflar bünyesinde inanç ve pratiklerini yaşatmaya yöneldiklerini belirtir. Nilgün Çıblak Coşkun bu bölümde, bütüncül bir yaklaşımla Anadolu Aleviliğinin tarihsel gelişimini ve genel özelliklerini aktarır Mersin Aleviliği hakkında detaylı bilgi verir. Mersin'in göç alan bir bölge olması sebebiyle sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısından hareketle farklı inançlara ev sahipliği yapan bir bölge olduğunu anlatılır. Yazar, Alevi Kültür Dernekleri Mersin Şubesi (Cemevi)'nde düzenlenen cemler ve sosyal faaliyetler hakkında bilgiler

verir. Dernekte yılın belirli zamanlarında düzenlenen cemlerin Alevilik yol ve erkânını tanıtmaya, birlik ve beraberlik sağlama açısından işlevsellik gösterdiği yönünde açıklamalar yapar.

Kitabın II. Bölümü “Anadolu Aleviliğinde Cem ve Nefesler” adını taşır. Yazar bu bölümde Alevilikte cem konusunu açıklar. Cemin temel bir ibadet şekli olduğunu ve yapılış şeklinden söz eder. Cem sözcüğünün etimolojik kökenine yer verir. Cemin kaynağını “kırklar meclisi”nin oluşturduğundan söz eder. Cemler, bir Alevinin doğumundan ölümüne kadarki tüm sosyal yaşamını kontrol eder. Yazar, bu bölümde cemi tüm yönleriyle ele alıp işlevlerini anlatır. Cemevinde icra edilen dokuz cemi tespit ederek bu cemleri detaylı bir şekilde tanıtır. Yazar bu bölümde diğer bölümlerde olduğu gibi tümünden gelim yöntemini kullanır. Nilgün Çıblak Coşkun öncelikle Anadolu cemlerini detaylı bir şekilde açıklayıp daha sonra yeni bir başlığın altında Alevi Kültür Dernekleri Mersin Şubesi (Cemevi)'nde icra edilen cemleri sınıflandırıp tanıtır. Mersin Cemevindeki yürütülen cemleri beş başlığa ayırır. Yazar, “Nefes” başlığı altında nefesin tanımını yapar. Alevi-Bektaşî edebiyatının tarihi gelişimi ve içeriği hakkında bilgiler verir. Bu kısımda da bütünden parçaya giderek Alevilikte nefeslerin anlamı ve dini yaşamdaki rolü üzerinde durur. Yazar bu bölümde son olarak Mersin'deki Alevi cemlerinde okunan nefesleri açıkladığı bir başlığa yer vererek bu başlıkta derleme yaptığı cemevindeki zakirlerin nefesleri icra şekli hakkında açıklama yapar. Ayrıca nefeslerin okunuş sırası, içeriği konusunu açıkladıktan sonra cem nefeslerinden örnekler verir. Yazar, Alevi cemlerinde yer alan hizmetlerin yerine getiriliş sırasının, kimi ocaklarda farklı ilerlediğinden bahsederek ocakların benzeyen ve ayrılan yönlerinin olduğunu belirtir. Yazarın öncelikle Anadolu'yu tanıtır daha sonra Mersin Alevilerinin inanç yapısını tanıtmaya bu bakımdan önemlidir. Çünkü yapılan hizmetler bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Bunun nedeni ise her bölgenin kendine has kültürel yapısı olması, söz konusu inanç yapısı ve dini ritüellerin dedeler ve cemler aracılığıyla sözlü kültür ortamında yaşatılıp aktarılması bu farklılığın temel çıkış noktasıdır.

Kitabın III. Bölümü ise “Cem Nefeslerinin Performans Teori Bağlamında İncelenmesi” adını taşır. Bu bölüm oldukça yoğun bir bölüm olmakla birlikte birçok alt başlığa sahiptir. Yazar bu bölümde cem nefeslerinin icrasını kendi doğal seyri içerisinde aktarırken nefeslerin icracısını, dinleyicilerini ve kendi doğal ortamını ayrıntılı olarak tanıtır. İlk olarak cem nefeslerini okuyan zakirler, hayatları, zakirlik yolunda nasıl yetiştikleri ve cem sırasında nefesleri nasıl icra ettikleri, bu kişilerin söz konusu türe yaklaşımları üzerinde durulur. Bir sonraki aşamada ceme katılan “dinleyici /seyirci” konumundaki talipler üzerinde durulmuş ve burada öncelikle on iki hizmet sahiplerinden başlamak üzere görevi olmayan topluluk mensupları cemdeki oturuş düzenleri, kılık kıyafetleri, genel görünüşleri konusuna geçilmiş ve nefeslerin cemaat üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Üçüncü aşamada ise yazar, nefeslerin cem içindeki icra yerini, zamanını ve nasıl icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatır ve nefeslerin hem

icracı hem dinleyiciler üzerindeki etkisini değerlendirir. Bu bilgilerin ardından metin olarak nefesler konusunu ele alır ve nefesleri yapı, dil ve içerik özellikleri açısından tahlil eder. Ayrıca nefeslerin ezgisi üzerine de önemli bilgilere yer verir. Son olarak da cemde okunan "deyişler, düvazımlar, tevhidler, miraçlama ve mersiyeler" şeklinde sıralanan nefes metinlerinden örneklere değinir.

Yazar kitabın "Sonuç" kısmında Anadolu Aleviliğinin kaynağını, Mersin Cemevindeki zakirlerin ve ceme katılanların nefeslere karşı yaklaşımını, içerik ve ezgisi bağlamında nefeslerin bütün talipler üzerindeki etkisini açıklar. Aleviliğin temel öğretilerini kuşaklar boyu aktarması dolayısıyla inanç ve ritüellerin devamlılığında nefeslerin rolünü ve topluluk için ne kadar önemli bir tür olduğunu vurgular. Sonuç olarak nefeslerin kutsallık taşıdığını hatta Alevilik inancında dua olarak kabul edildiği sonucuna varır.

Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun'un nefesleri cem icrası sırasında kendi doğal ortamında tespit edip kuramsal bir bakış açısıyla Alevilerin kutsal bilgilerini içeren nefeslerin irdelendiği bu kitap, muhtevası, kapsamı ve inceleme yöntemiyle alanına kaynaklık edecek bir çalışmadır. Yazar hem Alevilik hem dini tasavvufi halk edebiyatı çalışmaları başta olmak üzere Alevi-Bektaşî edebiyatı hakkında akademik çalışmalar yapmış bir akademisyendir. Yazarın kitapta kullandığı üslup ise akademik bir üsluptur. Kitabın fiziksel özellikleri incelendiğinde kapak, başlık ve renk sadedir. Bu yönüyle akademik bir özelliğe sahiptir. Arka kapak ise beklentiye hitap eden bir özellik taşır. Arka kapak yazısında, bütünden parçaya giden bir yol izlenmiş ve içerik hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda okuyucunun kitap hakkında yeterli fikre sahip olması sağlanmıştır.

İncelemiş olduğumuz bu kitap, Anadolu Aleviliğinin kaynağı ve yapısından hareketle Mersin Aleviliğinin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda eser hem Alevilik-Bektaşîlik çalışmalarına katkı sağlaması hem Anadolu'nun zengin inanç yapısı ve kültürel değerlerini incelemesi bakımından öncü bir kaynak niteliği taşır. Bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan farklı kılan unsur; inanç sistemini kendi ortamında, performans teori bağlamında değerlendirmesidir. Alevilik çalışmalarının aynı zamanda bir inancın araştırılması ve değerlendirilmesi olması açısından bu çalışmalarda performans teori kuramının kullanımı önem arz eder. Çünkü inancı kendi ortamında değerlendirmek ilgili inancın kutsallık mahiyetinin edebiyata yansımaları belirlemek adına önem taşır. "Alevi Cemlerinde Nefesler" adlı kitap bu yönleriyle alandaki ihtiyacı karşılayacak mahiyettedir. Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun, literatüre Alevi-Bektaşî araştırmalarına ve kuramsal çalışmalara kaynaklık edecek önemli bir kaynak kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Çıblak Coşkun, N. (2014). *Alevi cemlerinde nefesler*. İstanbul: Otorite Yayıncılık.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.